

LBRIS

We know
books

1871-1936

G. Ibrăileanu

G. IBRĂILEANU

SCRIERI

Ediție în două volume

1

TEORIE, CRITICĂ
ȘI ISTORIE LITERARĂ

Ediție de Victor Durnea

Știința

CUPRINS

Studiu introductiv	5
Cronologie	17
Notă asupra ediției (V. D.).....	35

**Volumul
SPIRITUL CRITIC
ÎN CULTURA ROMÂNEASCĂ (1908)**

Prefață (la ediția a II-a)	37
Prefață (la ediția I)	38
I. Momentele introducerii culturii apusene, înainte de veacul al XIX-lea	39
II. Veacul al XIX-lea: Factorii culturii românești din acest veac	43
III. Recunoașterea necesității critice. Cauzele pentru care spiritul critic apare în Moldova	47
IV. Amestec de curente contradictorii: G. Asachi	59
V. Evoluția spiritului critic. Locul Junimii în această evoluție	67
VI. Evoluția spiritului critic. Deosebirile dintre vechea școală critică moldovenească și Junimea	73
VII. Primul junimist: Costache Negruzzi	85
VIII. Un junimist patruzeciopist: Vasile Alecsandri	95
IX. Evoluția spiritului critic. Critica socială extremă: Eminescu	112
X. Evoluția spiritului critic. Critica socială extremă: socialiștii	132
XI. Spiritul critic în Muntenia. Sinteză de criticism și patruzeciopism: A. Odobescu	140
XII. Spiritul critic în Muntenia. Critica socială extremă: Caragiale	145
XIII. Încheiere	164

**Din volumul
SCRIITORI ȘI CURENTE (1909)**

Prefață (la ediția I)	168
Prefață (la ediția a II-a)	168
Curentul eminescian	169
„Postumele” lui Eminescu.....	186

Mihail Sadoveanu. „Morala d-lui Sadoveanu”. Fragment dintr-un articol polemic	200
Vremuri de bejenie	210
Însemnările lui Neculai Manea (Spre roman)	211
Ioan Al. Brătescu-Voinești. În lumea dreptății	216
Vasile Cârlova (Considerații istorico-literare)	251

**Din volumul
OPERA LITERARĂ A D-LUI VLAHUȚĂ (1912)**

Prefață	257
Introducere	258
Literatura și societatea	258
Epicile literaturii române moderne	269

**Din volumul
NOTE ȘI IMPRESII (1920)**

<i>Ape de primăvară</i>	275
<i>Ana Karenin</i>	281
<i>Les fleurs du mal</i>	287
Poezia populară	296
Povestirile lui Creangă	301
Foiletoanele lui Caragiale	305
Profiluri	316
T. Maiorescu	316
C. Dobrogeanu-Gherea	321
Vasile Alecsandri	329
Mihail Eminescu	332
G. Topirceanu	338

**Din volumul
DUPĂ RĂZBOI. CULTURĂ ȘI LITERATURĂ (1921)**

Înainte și după război	345
------------------------------	-----

**Din volumul
SCRIITORI ROMÂNI ȘI STRĂINI (1926)**

Mihail Sadoveanu <i>Dumbrava minunată și Fântâna dintre plopi</i>	353
<i>Ți-aduci aminte...</i> Nuvele și schițe	367
<i>Balaurul</i>	368

I.L. Caragiale Pe marginea <i>Noptii furtunoase</i>	370
Pe marginea lui <i>Conu Leonida față cu reacțiunea</i>	381
Eminescu <i>Geniu pustiu</i>	390
<i>Pe lângă plopii fără soț</i> (Considerații tehnice)	395
G. Coșbuc <i>Vara</i> (Considerații tehnice)	402
Ionel Teodoreanu <i>La Medeleni</i>	407
La moartea lui Anatole France	417
Thomas Hardy	430

NOTE ȘI COMENTARIILE	437
-----------------------------------	------------

ICONOGRAFIE	489
--------------------------	------------

Cea mai mare parte din capitolele ce alcătuiesc acest volum au fost tipărite mai întâi în revista „Viața românească”. Două au fost tipărite aiurea, iar două sunt inedite.

Dacă aş fi voit să dau lucrării de față un titlu care să fie în același timp și o definiție exactă a conținutului său, ar fi trebuit s-o intitulez: *Câteva considerații asupra evoluției spiritului critic în cultura românească, de la primele lui manifestări până la formarea definitivă a statului român modern*. Dar ar fi fost prea lung!...

Conținutul acestui volum îl consider ca o introducere la alte studii. În adevăr, aici am vorbit de curentele critice care au prezidat la formarea limbii literare, a literaturii române moderne și la organizarea statului român modern. Cu alte cuvinte, am studiat evoluția **ideilor** relative la aceste **fapte**, fără să studiez și însăși evoluția faptelor, adică a limbii, a literaturii și a organizării politico-sociale.

Aceste studii rămân de făcut.

Programul e cam vast....

Dacă împrejurările îmi vor fi prielnice, poate voi realiza o mică parte din el.

G. I.

I

MOMENTELE ÎNTRODUCERII CULTURII APUSENE,
ÎNAINTE DE VEACUL AL XIX-LEA

Poporul român, atât de bine înzestrat, n-a avut norocul și onoarea să contribuie la formarea civilizației europene. Din cauze istorice bine cunoscute, el a trebuit să piardă toate bunurile culturale aduse aici de coloniști și să trăiască, mai bine de o mie de ani, o viață de păstorie, în vreme ce popoarele apusene, moștenitoare ale culturii antice, au putut nu numai să păstreze moștenirea, dar să o și mărească. Și au pierdut amândouă părțile: și cultura europeană, și poporul român. A pierdut și cultura europeană, căci o coardă, care ar fi fost sonoră, n-a vibrat.

Dar dacă poporul român n-a luat parte direct la formarea civilizației europene, a luat o parte însemnată indirect. El a fost una din stâncile, de care s-au izbit aici în Răsărit, pierzându-și energia, popoarele barbare care, dacă ar fi ajuns în Apus cu toată puterea mișcării inițiale, ar fi făcut imposibilă civilizația. După ce furtuna s-a mai liniștit – de tot nu s-a liniștit niciodată; în stare latentă e și azi –, poporul român a început să se împărtășească și el din acea cultură acumulată în Apus, și nu a fost o pomană acea împărtășire, căci nu numai că a plătit-o și o plătește îndeajuns de scump, dar a avut și un drept asupra ei, căci, cum am spus, a contribuit indirect la formarea ei.

Nu e niciun popor care să nu fi împrumutat de la altele. Din chiar faptul că cultura europeană e creată de mai multe popoare, rezultă că fiecare datorește ceva celorlalte. Popoarele germanice au împrumutat cultura romană, toate popoarele moderne n-au făcut decât să dezvolte cultura antică, Franța veacului al XVIII-lea a împrumutat de la engleji, Germania veacului al XVIII-lea de la franceji, Franța de astăzi, în literatură, de la scandinavi și ruși, cutare școală literară dintr-o țară e fiica cutării școli literare din alta; împrumuturi în științe etc., etc.

Românii, care n-au creat aproape nimic, au împrumutat aproape tot. Toată istoria culturii românești, de la sfârșitul Veacului de Mijloc până azi, e istoria introducerii culturii străine în țările române; și toată istoria culturii românești din veacul al XVI-lea până azi nu e decât istoria introducerii culturii apusene în țările române și a asimilării ei de către români – cu mici împiedecări în epoca fanariotismului și a rusismului.

E o naivitate aerul mândros cu care conservatorii doctrinari privesc așa-numitele „forme nouă” și „pervertirea” mentalității românești de către cugetarea străină. Când se rădică numai împotriva generației de la 1848, nu sunt complecți, căci ar trebui să se ridice mai întâi împotriva influenței slavo-bulgare care, ea cea dintâi, a adus forme nouă, o mentalitate nouă, ba și o limbă oficială nouă. Ar trebui apoi să se rădice împotriva influenței husite¹, care în veacul al XV-lea a introdus la români o „noutate”: traduceri de cărți bisericești. Împotriva influenței luterane, căreia îi datorim atâtea „noutăți”, atâtea atentate la ceea ce apucaseră oamenii de la 1500 (adică la slavo-bulgărisim): cărți; în limba română; tipărite. Ar trebui să se rădice, mai cu samă, împotriva școalei istorice moldovenești, reprezentată prin Miron Costin, un „polonizat”, și prin ceilalți – după cum cei de la 1848 au fost „franțuziți”; împotriva lui Șincai și Maior, care au încetățenit pe de-a-ntregul o cultură străină în capetele românești – căci și autorul catehismului luteran de la 1544, și Miron Costin, și Maior, sunt – istoricește și filosoficește – predecesorii acelei generații de la 1848 – Kogălniceanu, Brătianu, Bălcescu, Russo, Eliade Rădulescu, Rosetti, Ghica, Alecsandri, de care vorbesc conservatorii doctrinari cu dispreț, căci toți au transplantat pe pământul românesc cultura străină.

Dacă această imigrare a culturii nu ar fi avut loc, România ar fi rămas cu totul în afară de sfera civilizației, căci, încă o dată, civilizația romană se pierduse pe pământul Daciei. Dacă ar fi fost ca românii să ia de la început crearea civilizației, le-ar fi trebuit, spre a ajunge unde sunt astăzi, tot atâtea vreme cât i-a trebuit omenirii, de la egipteni până azi, spre a se civiliza, căci civilizația de azi își are începutul mai înainte de cel dintâi rege egiptean. Civilizația este o acumulare și, dacă ea s-ar fi pierdut și în Apus, astăzi am fi fost mult mai puțin civilizați decât egiptenii în perioada tebană.

Cei care se rădică împotriva celor de la 1848, fără să se rădice împotriva tuturor influențelor străine de mai înainte, se fac, fără să vrea, apărătorii fanariotismului și ai rusismului, căci înainte de influența europeană de la începutul veacului al XIX-lea, țara era fanariotizată și o urâtă influență rusească se accentua. Influența europeană din veacul al XVII-lea fusese înăbușită. De altmintrelea, nici acea influență din veacul al XVII-lea nu i-ar fi mulțumit, căci, ca să vorbim numai de Moldova, era o influență apuseană: poloneză, și se vede că ceea ce îi sparie pe conservatorii noștri doctrinari sunt influențele europene și nu influențele orientale, căci „vechiul regim”, cel mai vechi, a fost înrâurirea slavo-bulgară, cel mai nou, cea turco-bizantină.

¹ Sau, poate, după d. Ilie Bărbulescu, catolice.

Acest studiu are de scop să urmărească spiritul critic care a prezidat la adaptarea culturii în Țările Române. Cum acest spirit critic nu s-a manifestat decât la introducerea culturii europene, nu ne vom ocupa aici de influențele orientale; și cum acest spirit critic nu s-a manifestat decât în veacul al XIX-lea, în vremea ultimei influențe europene, cea sub forma franceză, nu ne vom ocupa în special decât de această epocă. Dar fiindcă înțelegerea acestei manifestări a spiritului critic e condiționată de cunoașterea influențelor apuseane din veacurile trecute, vom face o scurtă ochire asupra acelor influențe.

Părerea curentă este că cultura europeană a venit întâiași dată în veacul al XIX-lea. Dar civilizația venită în veacul al XIX-lea e numai unul din momentele fenomenului, e momentul cel mai important, mai hotărâtor și ultimul, atâtea tot.

Cultura europeană a început să vină mai demult. A venit neconținut, dar se pot preciza câteva momente.

Primul moment e în veacul al XVI-lea. Acum Apusul începe să plătească, pentru întâia oară, și nu dezinteresat, din datorie. Sașii, dorind să convertească pe români la protestantism, le tipăresc cărți bisericești în românește. De data aceasta românii primesc pasiv influența europeană. Așadar, în Transilvania, la periferia despre apus a românismului, acolo unde românismul s-a păstrat cu atâtea tenacitate, de unde acum o sută de ani ne-a venit o idee mântuitoare, de unde și de acum înainte trebuie să ne vină – și o să ne vină – spiritul viguros românesc, acolo s-a întâmplat să înceapă cultura propriu-zis românească. Și să se observe că, orice ar zice conservatorii doctrinari, influența apuseană și creșterea culturii românești naționale sunt două fenomene concomitante.

Al doilea moment, a doua plată a datoriei, a doua influență salutară străină e în veacul al XVII-lea în Moldova. Polonii, popor de cultură europeană grație culturii lor latine, au, încă din veacul al XVI-lea, o mare înrâurire asupra Moldovei – înrâurire care-și dă efectul deplin în veacul al XVII-lea. Acum și începe adevărata influență a civilizației Apusului asupra românilor. Polonia devine pentru Moldova ceea ce azi e Franța pentru România, păstrând, bineînțeles, toate proporțiile. Luca Stroici, Ureche, Costineștii, Dosoftei – și alții pe care literatura nu-i cunoaște – sunt mai mult sau mai puțin familiarizați cu cultura apuseană, știu limba poloneză, în care puteau ceti mult, limba latină, în care puteau ceti mai mult. În jurul lor, alții, mai puțin cărțurari, învață și ei ceva de la dâșii și un Ion Neculcea, deși neștiutor de limbi străine, e și el un om „cultivat”, pentru că deja fusese Ureche și Costineștii. Dacă adăogăm la aceștia și pe cosmopolitul D. Cantimir, care

e un product direct al culturii europene și multilaterale, vedem că avem a face cu o adevărată mișcare culturală, care ar fi avut un efect colosal, ar fi scurtat cu două veacuri drumul penibil până la complecta lumină, dacă n-ar fi fost mai multe pricini împiedecătoare.

Prima. Lipsa de cultură, aproape totală, în păturile moldovenești. Cu alte cuvinte, lipsa unei mase de cunoștințe aperceptive, cum s-ar zice; așa încât, ca să luăm o pildă, ideea că românii se trag din romani nu numai că nu putea face nicio impresie – căci pentru niște oameni care nu știu cine au fost romanii, originea romană nu poate inspira mândrie –, dar nici nu putea forma o cunoștință istorică în capul contemporanilor lui Miron Costin: Roma – originea – era un necunoscut. De aceea cronicile nici n-au fost tipărite, cum au fost cărțile bisericești, care corespondeau unei necesități.

A doua. Condițiile istorice, adică, pe de-o parte, decăderea Poloniei, iar pe de alta, invazia înăbușitoare a grecismului, cu alte cuvinte, întreruperea prea de timpuriu, abia după naștere, a celui curent polonez nobil și salvator, căruia totuși îi datorim, mai întâi, ivirea unei mari și fecunde idei în conștiința câtorva români – originea romană a poporului român și, ca corolar, ideea de unitate a tuturor românilor prin originea lor comună – și apoi deprinderea cu reflectarea asupra vieții, prin faptul că cronicarii judecă și nu se mai mărginesc a înregistra faptele, ca mai înainte, în perioada slavo-bizantină. Efectele acestei mișcări culturale n-au să se piardă niciodată cu totul în Moldova. Această timpurie mișcare culturală din Moldova ne va explica, cum vom vedea, o interesantă particularitate a culturii moldovenești din veacul al XIX-lea.

Muntenia e influențată mai simțitor de cultura apuseană abia în veacul al XVIII-lea. Numai în veacul al XVIII-lea, prin curentul grecesc, care conținea și câteva elemente apusene, și prin curentul vechi francez, Muntenia se influențează mai apreciabil de cultura apuseană. Așa că pentru Muntenia, veacul al XVIII-lea, dacă e o epocă de înjosire morală și națională și de mizerie materială, e în schimb o epocă de oarecare progres intelectual. În Moldova, din contra, cele două curente, curentul grecesc și curentul francez venit prin greci, nu înseamnă, ca pentru Muntenia, un progres, căci, față cu influența poloneză, ele sunt inferioare ca purtătoare de cultură. Și nu din punct de vedere cantitativ – al sumei de cunoștințe și al sumei de știutori de carte –, ci din punct de vedere calitativ, ca superioritate, ca idealitate.

Influența poloneză, care alungase un curent oriental – bizantino-slav –, e înlocuită, la rândul ei, de alt curent oriental: turco-fanariot.

Dar în acest veac Transilvania se pune deodată în fruntea culturii românești și pune începutul culturii românești moderne. Din pricina unirii unei părți dintre români cu biserica papală, se înființează școli românești – cea

mai însemnată e seminariul din Blaj – și se naște posibilitatea pentru români de a-și trimite fiii distinși la învățătură la Viena și chiar la Roma, leagănul poporului român. Acolo, aceștia se adapă, la izvor, la cultura latină – și apuseană – și ideea de latinitate se întărește în mintea lor până la puterea unei idei fixe. Curentul latinist, început în Moldova în veacul al XVII-lea, renaște acum în Transilvania, ajunge până unde poate să ajungă – până la limită – și devine, ceea ce e foarte important, o forță socială, un ferment de progres. Și e curios – la prima vedere numai, căci vom vedea pricinile – că acest curent nu poate prinde tocmai în Moldova, acolo unde a apărut întâiași dată.

II

VEACUL AL XIX-LEA:

FACTORII CULTURII ROMÂNEȘTI DIN ACEST VEAC

Veacul al XIX-lea în Transilvania nu prezintă nimic deosebit de interesant. Se continuă curentul latinist, fără să mai apară figuri mari, afară de a lui Timotei Cipariu. În același timp, civilizația apuseană, în forma germană, continuă să străbată mai departe, producând și un efect rău: stricarea limbii.

Muntenia, în acest veac – vorbind până pe la 1880 – se caracterizează prin *lupta revoluționară împotriva vechiului regim* și prin *inferioritatea culturii*. Muntenia reprezintă, s-ar putea zice, voința și sentimentul, pe când Moldova – mai cu samă inteligența. Muntenia face o operă mai utilitară; ea își cheltuiește energia în lupta pentru schimbarea ordinii sociale, caută să transplanteze din Apus formele nouă. Moldova face o operă mai de lux: ea caută să adapteze cultura apuseană la sufletul românesc, caută să adapteze la noi formele cugetării apusene.

De aceea în Muntenia vom găsi o legiune de patruzecioștiști; în Moldova – o legiune de spirite critice și de literatori.¹ E drept că și Muntenia nu se lasă mai prejos, ba chiar stă mai sus, într-un gen, într-unul singur, în poe-

¹ Într-un vechi articol din „Sămănătorul”, d. Iorga, rădicându-se cu drept cuvânt împotriva pretențiilor câtorva tineri din Iași care voiau să creeze o școală moldovenească literară, spunea că dacă în veacul al XVIII-lea Blajul a fost în capul culturii românești, dacă în veacul al XIX-lea, multă vreme, a fost Iașul, și că dacă acuma este Bucureștiul, acestea s-ar datorii unei „întâmplări”. Dacă nu admitem că totul e întâmplare pe lumea aceasta, atunci cred că nu e o întâmplare că Blajul a fost în capul culturii în veacul al XVIII-lea, căci, o știe d. Iorga mai bine, aceasta se datorește unirii românilor din Transilvania cu biserica apuseană. Pentru ce Iașul a fost în capul culturii în cele trei sferturi dintâi ale veacului al XIX-lea, am început să arăt și voi continua să arăt de aci încolo. Pentru ce acum Bucureștiul are această onoare e ușor de priceput, căci Bucureștiul este astăzi centrul românismului, din toate punctele de vedere, centrul care atrage

zia lirică – gen care apare la originile oricărei literaturi, căci nu presupune necesitatea unui grad sensibil de civilizație. Numai cât, din cauza lipsei de atmosferă culturală a Munteniei, talentele ei lirice n-au dat tot ceea ce ar fi putut da, ba unele, căzând cu totul pradă maniei franțuziste ori latiniste și neavând nicio atingere cu poporul, s-au sinucis: Depărățeanu și alții.

Care să fie pricina acestei deosebiri între Muntenia și Moldova? Pentru a ne lămuri, să vedem mai întâi care sunt elementele și factorii culturii românești din veacul al XIX-lea, să vedem dacă aceste elemente și acești factori nu diferă cumva de la Moldova la Muntenia.

Cultura noastră de azi e o sumă a vechei culturi românești, de care am vorbit, a culturii europene venite mai ales prin curentul francez, a ideilor Școlii Ardelene (curentul latinist), toate acestea prelucrate și fasonate – foarte puțin – de curentul poporan.

Vechea cultură a fost mai puternică în Moldova decât în Muntenia, cum s-a văzut, din pricina curentului polonez. La începutul veacului al XIX-lea Moldova are deja o tradiție culturală. Acest lucru este de o importanță capitală.

Peste vechea cultură vine curentul latinist, prin cărți, gazete și oameni (G. Lazăr, Laurian, Ilarian, Barnuțiu etc.) și curentul francez.

Curentul latinist a fost mai slab în Moldova decât în Muntenia, unde urmele lui și azi¹ încă n-au murit cu totul, dovadă persistența ortografiei „academice” la oamenii culti din Muntenia, dovadă frazeologia naționalistă mai în floare în Muntenia. Și nu e mult de tot de când Bucureștiul ținea sus steagul latinismului („Revista contimporană”) împotriva spiritului critic moldovenesc.

Că acest curent a fost mai tare în Muntenia o mărturisesc și contemporanii. Așa, M. Kogălniceanu, în al său *Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională*, 1843, zice:

„În mine veți găsi un român, însă niciodată până acolo, ca să contribuiet la sporirea romanomaniei, adică mania de a ne numi romani, o patimă care domnește astăzi mai ales în Transilvania și la unii din scriitorii din Valachia.”²

Și continuă stăruind asupra acestei manii sau patimi, pe care o ridiculizează.

De asemenea și A. Russo³:

și pe ardeleni, și pe munteni, și pe moldoveni. Blajul a fost Transilvania, Iașul a fost Moldova, Bucureștiul nu este Muntenia, ci românimea.

¹ 1905.

² *Letopisețe*, ed. I, XXXIII.

³ *Cugetări*, „Revista română”, 1863, p. 356.

„Reacția în contra apucăturii literaturii de astăzi trebuie să vie, de acum încă, lauda Moldovei e de a nu prea fi dat în asemenea rătăciri” – lucruri scrise cel puțin în 1855, când apărea „România literară”, când adică și-a scris *Cugetările*.

Curentul francez, de asemenea, va avea o soartă deosebită în Moldova decât în Muntenia. În Moldova el se va înfățișa mai ales ca un curent cultural, aproape literar, pe când în Muntenia, mai mult ca un curent social și politic.

Curentul poporan, adică cunoașterea literaturii populare și utilizarea ei ca îndreptar pentru literatura cultă, s-a născut în Moldova. Eliade, când recomandă lui C. Negruzzi procedeul de a-și forma limba literară, vorbește de unificarea dialectelor, de limba bisericească, dar de limba poeziei populare nu¹; și n-a vorbit nicăirea. Și foarte multă vreme acest curent n-a fost măcar cunoscut aiurea. Reprezentanții acestui curent sunt A. Hâjdău din Hotin, Asachi, dar mai ales – cu stăruință și cu conștiință de valoarea lui – A. Russo, V. Alecsandri, Kogălniceanu și C. Negruzzi.

Era natural ca acest curent să se nască în Moldova. Acea tradiție culturală, de care am vorbit, se opune curentului falsificator latinist. E vorba atunci de apărut caracterul vechi tradițional al limbii și literaturii, împotriva latinismului și a franțuzismului. Atunci tradiția literară moldovenească își va găsi un aliat în literatura și limba populară. Alexandru Russo spune:

„Cercetez literatura și dau de o amestecătură indigestă de limbile neolatine, de o sumă de idei luate fără niciun sistem de la străini și prin urmare nu î găsesc niciun caracter original. Unde este dar românismul? Unde să-l caut pentru ca să-mi fac o idee exactă de geniul român?”

Din întâmplare mă primblu într-o zi printr-un iarmaroc și deodată mă cred în altă lume. Văd oameni și haine ce nu văzusem în orașe, aud o limbă armonioasă, pitorească și cu totul străină de jargonul cărților. De unde eram la îndoială, dacă românii sunt o nație sau o colonie cosmopolită modernă, un soi de Algeria franco-italiano-grecescă, încep a întrevedea adevărul.

.....

Iacă poezie! iacă adevărata literatură, de care se pot mândri românii” [E vorba de niște bucăți populare, pe care nu le-am mai transcris.²] și alte zece locuri, în care se vede că, în capul acestui deosebit român, lucrul de care vorbesc – poezia populară ca mijloc de originalizare a literaturii culte

¹ C. Negruzzi, *Scrieri*, III, Scrisoarea lui Eliade de la începutul traducerii *Mariei Tudor*.

² *Poezia populară*, „Albina Pindului”, 1868, p. 217.

— era clar. În Muntenia, unde interesul cultural și literar era lăsat în umbră de cel politic, n-a fost un curent poporan:

„Anton Pann, zice Alecsandri într-o scrisoare din 1872, nu a fost până acum prețuit la adevărata lui valoare, ba încă în Valahia meritele sale sunt chiar desprețuite de majoritatea *literaților moderni*”¹.

Acum posedăm factorii culturii românești din veacul al XIX-lea. Vedem că în Muntenia sunt: o tradiție culturală mai slabă, curentul latinist și curentul francez mai ales în ipostazul lor politic. În Moldova: o tradiție culturală mai puternică, curentul latinist slab, curentul francez în ipostazul mai ales literar și curentul poporan.

Din această deosebire a factorilor, rezultă și deosebirea dintre istoria culturii și a literaturii Moldovei și Munteniei din veacul al XIX-lea.

Caracteristica Munteniei, am spus-o, e lupta pentru realizarea unor idealuri sociale și naționale. Talentele ei, mai toate, sunt absorbite de această luptă. Un C.A. Rosetti, care în *Ceasuri de mulțumire* făgăduiește atât de mult² și care ar fi fost un adevărat poet, nu mai face literatură poetică. Ion Ghica, acel mare talent de prozator, se dedă cu totul politicei. Dacă C.A. Rosetti și I. Ghica s-ar fi născut în Moldova, negăsind aici un mediu favorabil pentru a se dezvolta politicește, ci unul tocmai dimpotrivă – mediul intelectual moldovenesc –, poate că azi istoria literaturii ar fi mai bogată cu un poet liric și cu un nuvelist.

Talentele poetice din Muntenia se resimt în cea mai mare parte de lipsa de cultură și de spirit critic a provinciei lor. Dovadă Bolintineanu, ale cărui defecte se reduc, mai toate, la lipsa lui de cultură; dovadă un Depărățeanu, victimă a franțuzismului datorit lipsei de spirit critic a culturii muntenești. Dar, încă o dată, Muntenia și-a plătit tributul cătră românism prin lupta ei pentru crearea României moderne, ceea ce constată, dar nu înțelege Alecsandri, când în scrisorile sale³ nu mai isprăvește cu sarcasmele la adresa politicei din Muntenia: „Muntenii se agită ca niște umbre chineze pe o scenă politică imaginară... Nebunia lor naivă îi depărtează din ce în ce mai mult de domeniul literaturii... Meschinele patimi zise politice, care au devenit o tristă monomanie dincolo de Milcov”... „Politica, iată boala care seacă izvoarele imaginației și a bunului-simț în București”... „Capitala gheșefurilor”... „Așa-zisul centru intelectual al României (sau mai sadea București)”... „Bogata sărăcie de idei și de talente a Capitalei”... Într-un loc spune că a întreat, pe vremea lui Cuza, pe doctorul Meyer, dacă n-a con-

statat un grad de sminteală la bucureșteni, și că acest doctor i-a răspuns că sminteala ajunsese la gradul al doilea.

Cum că, din pricina acestei lupte, cultura muntenească a fost mai în scădere ne-o mărturisesc de la început scriitorii vremii. M. Kogălniceanu, în 1855, zice:

„În Moldova, care nu inspira aceleași îngrijiri *revoluționare* [subl. de Kogăln.], apăsarea spiritelor fu mai blândă. De aceea și inteligența au dat mai mult semn de viață...”¹

Și înșiră cărțile și publicațiile apărute în anii 1849–1854. În Muntenia „cea mai mare parte din junime, fiind silită a se deștara, cu dânsa emigrase și toată viața intelectuală a Țării Românești”.

Constantin Negruzzi ne spune același lucru – numai că el nu face distincție între Moldova și Muntenia, ca Kogălniceanu.

„Întâmplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominând, literatura amuți”², lucru pe care îl spune și Alecsandri, în *Scrisori* (p. 38), când numește pe literatori „cuci rătăciți”, în perioada de după 1848.

Acest lucru, cum se vede din istoria literaturii și cum îl vede și Kogălniceanu, nu e just decât pentru Muntenia, unde, zice Kogălniceanu, în acel interval de 5 ani, afară de „Vestitorul românesc”, nu cunoaște altă publicație. Pentru Moldova însă, el citează: *Letopisețele, Uricariul, Cronica* lui Șincăi, *Baladele* lui Alecsandri, *Teatrul* lui Alecsandri, *Poezii* de Sion, *Istoria* lui Laurian, *Poezii* de Bolintineanu tipărite la Iași, vreo trei publicații periodice etc.

III

RECUNOAȘTEREA NECESITĂȚII CRITICEI. CAUZELE PENTRU CARE SPIRITUL CRITIC APARE ÎN MOLDOVA

Influența unei culturi străine însemnă influențarea în obiceiuri, în forme politice, în morală, în organizarea vieții, în literatură etc., a unui popor de cătră altul sau altele.

Poporul influențat poate asimila cultura ori în mod pasiv, adică la întâmplare, fără alegere, fără *critică*, ori criticând, cernând elementele culturii străine, pentru a-și însuși numai ceea ce-i trebuie și tocmai ceea ce-i trebuie pentru dezvoltarea propriilor sale bogății, energii, capacități și aplecări.

¹ V. Alecsandri, *Scrisori*, p. 58.

² Vezi și C. Negruzzi, *Scrisori*, I, p. 334, 339.

³ *Scrisori*, p. 62, 63, 78, 83, 86, 244.

¹ „România literară”, *Jurnalismul românesc în 1855*, p. 66.

² *Scrisori*, I, p. 335, 339.